

fəaliyyətini tələb edir. Məhz bu zaman kəsiyindəki fəaliyyətdə müxtəlif İKT vasitələrindən, eləcə də interaktiv lövhədən istifadə daha yüksək səmərə verə bilər. Burada bir məsələni də qeyd etmək istəyirik. Oxşar pedaqoji texnologiyalardan istifadə eyni fənn müəllimlərinin bir dərslərində birgə işinin qurulmasına da şərait yaradır, eyni fənn müəllimləri bir-biri ilə məsləhətləşir, fikir mübadiləsi edir, onun təcrübəsindən və hətta biri digərinin hazırladığı materiallardan öz sinfində istifadə etməyə çalışır.

Informasiya resursları metodu. Təlim metodları nə qədər dəyişsə, yeniləşsə də uşaqların dərslilik, dərslər vəsaiti, məlumat kitabları və s. informasiya resursları üzərində işi didaktikada həmişə ən vacib elementlərdən biri sayılır. Bu resurslara elektron təhsil nəşrlərini də əlavə etmək lazımdır. İnformasiya resursları metodunun əsas üstünlüyü ondadır ki, şagirdlərin həmin informasiyalarla istənilən vaxt, istənilən tempdə və təkrarən işləmək imkanları olur. Digər tərəfdən, tədris ədəbiyyatı və multimedia vasitələri bütün didaktik funksiyaları-öyrədici, inkişafetdirici, tərbiyəedici, yoxlama-korreksiyaetdirici və s. funksiyaların hamısını uğurla yerinə yetirir.

Informasiya resursları ilə işin ən çox iki forması geniş yayılmışdır:

- Müəllimin rəhbərliyi ilə dərslərdə iş;
- Möhkəmləndirmə və biliyin zənginləşdirilməsi məqsədilə sərbəst iş.

Burada heç də az əhəmiyyət kəsb etməyən faktorlardan biri də İnternet şəbəkəsindən götürülən materialların

məqsədyönlü seçilməsidir. İnformasiya resursları metodundan istifadə edərkən müəllimin əsas vəzifəsi lazımi resursları seçmək və şagirdləri ona düzgün istiqamətləndirməkdir.

Fənlərin tədrisində interaktiv lövhədən istifadə etməklə digər metodları da, məsələn, didaktik oyunları da tətbiq etmək olar. Hər bir müəllim öz dərslərində mövzudan asılı olaraq tətbiq edəcəyi metodu özü seçməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Бешенков С.А. Школьное образование: информатика и информационные технологии [текст] // Информатика и образование, 2000, №7 - (с.7-9).

2. <http://pedsovet.org/mtree-информационные технологии в преподавании математики>.

3. <http://www.smartboard.ru>

Об опыте применения интерактивного режима обучения Резюме

В статье говорится о преимуществах использования интерактивной доски в учебном процессе, о ее целесообразности в формировании необходимых знаний и навыков, даются практические советы.

From the practice of using interactive board in teaching process Summary

In the article it is spoken about advantages of using the interactive boards in the teaching process, about its expediency in the formation of necessary knowledge and skills, is giving practical advises.

Təlim fəallığının yüksəldilməsində kurikulumun rolu

Vüsalə Quliyeva

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun
müəllimi

1999-cu ildə təsdiq olunmuş təhsil islahatları Proqramı bu sahədəki köklü dəyişikliklərin aparılmasına imkan yaratmışdır. Son illərdə təhsilin inkişafına dair qəbul edilmiş bir sıra dövlət sənədləri: "Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartları", "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)", "Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)" təsdiq edilmiş, təhsilimizin inkişaf yolları müəyyənləşdirilmişdir.

Milli Kurikulum konseptual xarakterli sənəd olub ümumi təhsil üzrə təlim nəticələrini və məzmun standartlarını, təlim prosesinin təşkilini, təlim nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi və monitorinqi üzrə əsas prinsipləri, fənn kurikulumlarının strukturunu əhatə edir və bu kəspublikamızda aparılan təhsil islahatının məntiqi davamıdır. İbtidai siniflərdə tətbiq olunan kurikulum ibtidai sinif müəllimləri qarşısında kiçikyaşlıların həyat üçün lazımi bacarıq və vərdislərə yiyələnmələrini başlıca vəzifə kimi qoyur. Apardığı-mız tədqiqatlar göstərir ki, Milli Təhsil Konsepsiyasında ibtidai təhsilin qarşısında qoyulan məqsədlər: o cümlədən şagirdlərdə oxu, yazı və həssaslaşma vərdisləri yaratmaq və möh-

kəmləndirmək; şagirdlərə insan, cəmiyyət, təbiət və onlar arasındakı qanunauyğunluqlar haqqında ilkin həyatı biliklərin verilməsini təmin etmək; şagirdlərdə məntiqi və yaradıcı təfəkkür elementlərini formalaşdırmaq, istedadlı uşaqların erkən yaşda üzə çıxarılmasını və inkişafını təmin etmək; şagirdlərə həssaslıq, estetik və bədii zövq, əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlər, fiziki tərbiyə və özünəxidmət bacarıqları aşılamaq (1) və s. dünya təhsilinin mahiyyətindən doğur.

İbtidai təhsil üzrə Konsepsiyada göstərilən ümumi təlim nəticələrindən istifadə edərək kiçikyaşlı məktəblilərin həyatı bilik və bacarıqlara: müstəqil və məntiqi düşünməyi və münasibət bildirməyi; obyekt və hadisələri təsvir etməyi, fərqləndirməyi; əməkdaşlıq etməyi, fikirlərini aydın ifadə etməyi, başqasının fikrinə hörmətlə yanaşmağa; yaradıcılıq tələb edən işi müstəqil yerinə yetirməyi; əxlaqi-mənəvi dəyərlərə, milli adət-ənənələrə əməl etməyi; özünün və yoldaşlarının hüquq və vəzifələrinə hörmət etməyi və s. yiyələnmələrini göstərmək olar.

Kurikulumda şəxsiyyətyönlümlülük, şagirdyönlümlülük, nəticəyönlümlülük, təklifiyönlümlülük və integrativlik əsas prinsip kimi qəbul olunaraq, bu gün üçün zəruri olan qiymətləndir-

mə standartları və mexanizmləri hazırlanmışdır. Əhənavi təhsil proqramında isə əsas prinsiplər biliyəyönlümlülük, müəllimiyönlümlülük, fənyönlümlülük, tələbəyönlümlülükdür və bəzi fənlər üzrə qiymət normaları da müəyyən edilmişdir.

Dövlət təhsil standartları şagirdlər qarşısında tələblər qoymaqla yanaşı, müəllim qarşısında da mühüm vəzifələr qoyur. Məsələn, ana dili fənni üzrə dinləmə-anlama və danışma məzmun xəttində müəllim danışma və dinləmə məharəti nümayiş etdirir, şagirdlərə müxtəlif yollarla dinləmək, söhbət etmək, izah etmək, müzakirə etmək, ucadan oxu, rollu oyunlarda iştirak, nəgiz danışmaq, bədii nümunələr üzrə fikir mübadiləsi aparmaq və s. üçün şərait yaradır.

Kurikulumların tətbiqi ibtidai sinif müəllimlərindən daha çox yaradıcılıq tələb edir. Dərsin məqsədinin müəyyənəşdirilməsi konkret olaraq standartlardan asılıdır. Əgər əhənavi təlim prosesində dərsin məqsədi "öyrətmək", "mənimsətmək", "formalaşdırmaq" kimi mücərrəd məfhumlar idisə, indi şagird "oxuyur", "yazır", "nümayiş etdirir", "çəkir", "sədalayır" və s. kimi konkret məfhumlar təşkil edir. Diqqət yetirərk görürük ki, əhənavi dərsin məqsədində də müəllimin işi və fəallığı nəzərdə tutulurdu. Amma fəal təlim prosesinin məqsədində isə şagird fəallığı göstərilir.

Respublikamızda Milli Kurikulumun uğurlu tətbiqi tam reallıqdır. Ümumi təhsilin məqsəd və vəzifələrinin məzmununu, pedaqoji prosesin və qiymətləndirmə sisteminin ümumi prinsiplərini əhatə edən Milli Kurikulum əsasında I-IV siniflər üçün on bir

fənn kurikulumu hazırlanmışdır. 2008/2009-cu tədris ilindən I siniflərdə yeni kurikulumların tətbiqinə başlanmışdır. Hazırlıqlardan sonra təhsil nazirinin 23 iyul 2007-ci il tarixli, 923 nömrəli əmri ilə Respublikanın təlim Azərbaycan və digər dillərdə aparılan ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün yeni fənn kurikulumları və tədris planları təsdiq edilmişdir (3, s.14).

Fənn kurikulumlarının təhlili göstərir ki, ibtidai siniflər üçün hər fənn üzrə müəyyən olunmuş dövlət standartları dərs prosesində kiçikyaşlı məktəblilərin fəal iştirakçıya çevrilməsinə xidmət edir. Bir neçə fənn üzrə dövlət standartları nəzərdən keçirildə bunlar təsdiq olunur.

Fənn kurikulumlarında hər bir fənnin öz məqsəd və vəzifəsinə uyğun məzmun xətti var və o dəyişməzdir. Məsələn, ana dili təliminin məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq, məzmun xətləri təhsilin bütün pillələri üzrə (yəni I sinifdən XI sinfə qədər) aşağıdakı kimi təyin edilmişdir: dinləyib-anlama və danışma; oxu; yazı; dil qaydaları. Ana dili üzrə məzmun standartları müəyyənəşdirilərkən nəzərə alınmışdır ki, problemi həll etmə, mühakimə yürütmə və əsaslandırma, ünsiyyət qurma, tədqiqetmə, təbiiqetmə kimi fəaliyyət istiqamətləri kiçikyaşlı məktəblilərin təlim fəallığını yüksəltməyə xidmət edir.

Əsas standartlar dəyişməzdir, lakin alt standartlar daim dəyişir. Məsələn, ana dili fənni üzrə I sinfin məzmun xətti, əsas standartları və alt standartlarına nəzər salaq:

I. Dinləyib-anlama və danışma məzmun xətti

1.1. Dinlədiyi fikri anladığını nümayiş etdirir - əsas standart

1.1.1. Dinlədiyi sadə fikrin mahiyyətini şərh edir- alt standart

1.1.2. Dinlədiyi fikrə münasibətini bildirir- alt standart

Ana dili fənni üzrə II sinifdə dinləyib-anlama və danışma məzmun xəttinin əsas standartları dəyişmir, lakin alt standartlar dəyişir. Məsələn, şagird sual verməklə dinlədiyi fikrin mahiyyətini aydınlaşdırır, dinlədiyi fikirlə bağlı münasibətini əsaslandırır.

III sinif üzrə dinləyib-anlama və danışma məzmun xəttinin əsas standartları dəyişmir, lakin alt standartlar dəyişir. Bu sinif üzrə şagird dinlədiyi fikri anladığını nümayiş etdirir, dinlədiyi fikir ətrafında müzakirələrdə münasibətini bildirir, dinlədiyi fikirləri təhlil etməklə mövqeyini şərh edir.

Mövcud dünya təcrübəsinin öyrənilməsi və təhlili əsasında riyaziyyat (I sinifdən XI sinfə qədər) fənn kurikulumunun məzmun xətti ədədlər və əməllər; cəbr və funksiyalar; həndəsə; ölçmələr; statistika və ehtimal kimi müəyyənəşmişdir.

I sinif üzrə cəbr və funksiyalar məzmun xəttinin alt standartlarına nəzər saldıqda aydın görürük ki, şagird sadə ədədi ifadələri oxuyur və yazır, sadə ədədi ifadələrin qiymətini hesablayır, dəyişənli ifadələr haqqında ilkin təəvvürü olduğunu nümayiş etdirir, şifahi şəkildə söylənməmiş riyazi fikri yazılı ifadə edir. Cəbr və funksiyalar məzmun xəttinin əsas və alt standartlarının hər sinif üzrə dəyişməsi kiçikyaşlı məktəblilərin təlim fəallığının yüksəldilməsinə təsir edir.

İbtidai sinif üzrə müəyyənəşdirilmiş dövlət təhsil standartlarının təhlili

göstərir ki, dərsdə şagirdlərin fəallığı olmadan təlimin məqsədinə nail olmaq çətindir.

Hər bir ibtidai sinif müəllimi bilməlidir ki, məzmun standartları bilik və fəaliyyət olmaqla iki yərə ayrılır. Bilik özü də deklarativ (məlumat xarakterli biliklərdir. Məsələn, anlayış, tərif, fakt), prosedural (fəaliyyətin icrasına dair prosedur qaydaları əhatə edən biliklərdir) və kontekstual (problemin həll edilməsi yolu ilə əldə olunan yeni biliklərdir) kateqoriyalara ayrılır. Fəaliyyət isə 3 taxsonomiyaya ayrılır: idraki, emosional və psixomotor.

İbtidai sinif müəllimi dövlət təhsil standartlarını tətbiq edərkən standartdakı biliyin deklarativ, prosedural, kontekstual olduğunu və həmçinin standartdakı fəaliyyətin idraki, emosional və psixomotor olduğunu nəzərə almalıdır. Çünki müəllim dərsdə daim deklarativ biliyə üstünlük verməklə şagirdlərin inkişafını və öyrənməsini zəiflətməmişdir. Müəllim prosedural və kontekstual biliyə aid məzmun standartlarından nə zaman istifadə edəcəyini bilməlidir.

Təlim prosesinin keyfiyyətini yüksəldən əsas şərtlərdən biri də şagirdlərin (yəni, müəllimin və şagirdin) fəaliyyətinin necə təşkil olunmasıdır. Məhz buna görə də təhsil standartlarının tətbiqində fəaliyyət hissəsinin hansı taxsonomiyaya (idraki, emosional, psixomotor) aid olduğu da nəzərə alınmalıdır. Yəni müəllim idraki, emosional, psixomotor taxsonomiyaların səviyyələrini müəyyənəşdirməyi bacarmalıdır ki, standartlardan təlim məqsədi hazırladığı zaman düzgün nəticə əldə etsin.

Dövlət təhsil standartlarının hər fənn üzrə fəaliyyət xətlərinə nəzər salsaq görürük ki, təlim prosesində kiçikyaşlı şagirdlərin interaktiv təlim mühitində öyrənmələri bir tələbdir. Məsələn, "İnformatika" fənni üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması aşağıdakı fəaliyyət xətləri üzrə həyata keçirilir: problemin həlli; mühakimə yürütmə və əsaslandırma; informasiya mübadiləsi və məsləhətləşmə; tədqiq etmə və təbiiq etmə; təqdim etmə. "Həyat bilgisi" fənni aşağıdakı fəaliyyət xətləri üzrə həyata keçirilir: mühakimə yürütmə və əsaslandırma; əlaqələndirmə; tədqiq etmə; problemin həlli; təqdim etmə. "Texnologiya" fənni üzrə məzmun standartları müəyyənləşdirilərkən aşağıdakı fəaliyyət xətləri nəzərə alınmışdır: problemin həlli; təhlil etmə və əsaslandırma; mühakimə yürütmə; əlaqələndirmə; təqdim etmə. "Təsviri incəsənət" fənni üzrə məzmun standartları, əsasən, 3 fəaliyyət xətti təbiiq olunmaqla reallaşdırılır: əlaqələndirmə; problemin həlli; təqdim etmə. Hər fənn üzrə məzmun standartlarını reallaşdıran fəaliyyət xətləri kiçikyaşlı məktəblilərin dərslərində təlim fəallığının yüksəldilməsinə xidmət edir.

İbtidai təhsil pilləsində fənn kurikulumunun ən önəmli cəhətlərindən biri də hər fənn üzrə fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyanın cədvəllər şəklində təqdim olunmasıdır. Fəndaxili inteqrasiya həm üfüqi, həm də şaquli olur. Məsələn, üfüqi inteqrasiya fənn üzrə məzmun xətlərini əlaqələndirməklə, müvafiq məzmun standartlarının müəyyən tədris vahidlərində ifadə olunmasını təmin edir, şaquli inteqrasiya sinifdən-sinifə tədricən dərinləşən

və genişlənən məzmun xətləri arasında varisliyi təmin edir.

Pedaqoji ədəbiyyata əsasən ibtidai təhsil üzrə ümumi təlim nəticələrinə uyğun şagird bir sıra həyatı bacarıqlara yiyələnəlməlidir. Yəni şagird zəruri riyazi bilikləri həyatda tətbiq etməyi və sadə alqoritmləri yerinə yetirməyi, kompüter texnikasından istifadə etməyi, müşahidə etdiyi obyekt və hadisələri təsvir etməyi, onları səciyyəvi əlamətlərinə görə fərqləndirməyi, müstəqil və məntiqi düşünməyi, münasibət bildirməyi, ünsiyyət qurmağı, əməkdaşlıq etməyi, fikirlərini aydın ifadə etməyi, mədəni davranış, şəxsi gigiyena və müvafiq təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməyi, tapşırılan işi, habelə yaradıcılıq tələb edən işləri müstəqil yerinə yetirməyi, sadə əmək vərdislərini tətbiq etməyi, öz vəzifələrini yerinə yetirməyi, özünün və digərlərinin hüquqlarına hörmət etməyi, Azərbaycan xalqının dili, əxlaqi-mənəvi dəyərləri, milli adət-ənənələri, tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti haqqında qazandığı ilkin bilikləri sadə formada təqdim etməyi, yaşına uyğun bədii, elmi-kütləvi və məlumat xarakterli mətnləri oxumağı, məntəqdəki əsas məzmunu ayırmağı və ona öz fikrini bildirməyi, lüğətlərdən, məlumat xarakterli kitablardan istifadə etməyi, insanlara, təbiətə, əməyə, şəxsi və dövlət əmlakına ədalətli, qayğıkeş münasibət bəsləməyi, gerçəkliyi estetik qavramağı bacarmalıdır. M. Muradxanov on yaxşı dərslər nümunəsini belə izah edir: "Ən yaxşı dərslər müəllimin az, şagirdlərin isə çox işlədiyi dərslərdir. Əlbəttə belə dərslərdə müəllimin xaricən az fəallığı onun şagirdlərinin fəallığını təmin etmək üçün qabaqca dərso yaxşı

hazırlaşmasının nəticəsi olur" (8, s.217).

Göründüyü kimi, ibtidai sinif müəllimi bilməlidir ki, kiçikyaşlı məktəblilərə bu həyatı bacarıqları yiyələndirmək üçün dərslər prosesində təlim fəallığının yüksəldilməsi təmin olunmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Əhmədov A.Ə. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil məktəbləri üçün fənn kurikulumları (I-IV siniflər üçün). Bakı: 2008, 494 səh.
2. Abbasov A. Pedaqogika: Orta ixtisas məktəbləri üçün dərslər vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2010, 360 səh.
3. İsgəndərov İ. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sistemində İslahatlar: fəaliyyətlər, nəticələr. // Kurikulum, №1, 2008.
4. Əhmədov A., Abbasov Ə. Kurikulumların hazırlanması və tətbiqi məsələləri. Bakı: Kövsər, 2008. 224 səh.
5. Ağayev Ə.Ə., Rzaeva Y.T., Hüseynova T.M., Vahabova T.Ə. Sosial pedaqogika. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2008. 177 səh.
6. Mehrabov A.O. Müasir təhsilin konseptual problemləri. Bakı: Mütərcim, 2010. 516 səh.

7. Pedaqogika. M.Ə. Muradxanovun redaktorluğu ilə. Bakı: Maarif, 1964, 504 səh.

Роль курикулума в повышении активности обучения младшеклассников

Резюме

Анализ государственных стандартов по образованию определенных для начальных классов показывает что, без активности школьников на уроках достигнуть целей обучения будет очень сложно.

Применение курикулов требует от преподавателей начальных классов мастерства.

The role of curriculum in enhancing the activity of teaching in primary classes

Summary

The analyses of State educational standards for primary classes show that to achieve goal would be difficult without the activity of students.

The implementation of curriculum demands professionalism from teachers.